

زندگینامه مهندس محمد فیاض پژوهشگری با نگاه ملی و راهبردی به مراتع ایران

پریسا پناهی*

*دانشیار، مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران
پست الکترونیک: panahi@rifr-ac.ir

مهندس محمد فیاض در بهمن ماه ۱۳۳۵ در مهاباد اصفهان متولد شد. دوران ابتدایی را در مهاباد و دوران متوسطه و دبیرستان را در اردستان اصفهان گذراند. دیپلم متوسطه را در سال ۱۳۵۴ دریافت کرد و در همان سال در رشته منابع طبیعی دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران پذیرفته شد. در آن مقطع زمانی، دانشجویان رشته منابع طبیعی، سال اول دانشگاه را به صورت عمومی می گذراندند و پس از گذراندن یک سال تحصیلی در سال دوم با گردش های علمی در مناطق مختلف کشور و آشنایی عملی بیشتر با هر یک از رشته های جنگل داری، مرتع داری، صنایع چوب، محیط زیست و شیلات، یکی از این رشته ها را انتخاب می کردند، ایشان به دلیل علاقه مندی به مرتع داری، این رشته تحصیلی را انتخاب کردند. یک نیمسال تحصیلی باقی مانده به فارغ التحصیلی، انقلاب فرهنگی روی داد و دانشگاه ها تعطیل شدند. پس از بازگشایی دانشگاه ها در سال ۱۳۶۲ در مقطع کارشناسی رشته مرتع داری فارغ التحصیل شد.

در اواخر مردادماه سال ۱۳۶۳ به خدمت سربازی اعزام شد و با درجه ستوان دومی بخشی از این دوران را در مناطق جنگی و بخشی را در واحد مهندسی هنگ بندرلنگه در استان هرمزگان سپری کرد. با توجه به ضرورت‌های دوران جنگ، ۲۸ ماه دوره سربازی (۲۴ ماه دوره وظیفه و ۴ ماه دوران احتیاط) را گذراند. در آبان سال ۱۳۶۵، پس از خاتمه دوره سربازی در امتحان استخدامی شرکت کرد و پس از قبولی در امتحان کتبی و مصاحبه علمی به صورت روزمزد در مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور با حقوق روزانه ۳۵۰۰ ریال برای کار در سیستان و بلوچستان، ایستگاه تحقیقات جنگل و مرتع ایرانسر، استخدام شد. در شروع کار به مدت یک ماه با هدف آشنایی دوره کارآموزی را در بخش‌های مختلف تحقیقاتی مؤسسه

گذراند و از ابتدای سال ۱۳۶۶ کار خود را در ایرانسر، ایستگاه تحقیقات جنگل و مرتع واقع در ریگپوت بمپور آغاز کرد. وضعیت استخدامی ایشان در دی ماه ۱۳۶۷ با حقوق ماهانه ۱۲۳۸۰۰ ریال، به رسمی آزمایشی تغییر کرد و در سال ۱۳۶۹ رسمی قطعی شد. در نیمسال دوم سال تحصیلی ۷۱-۷۲، دوره کارشناسی ارشد مرتع‌داری دانشگاه تهران را آغاز کرد و در شهریور ۱۳۷۵ فارغ‌التحصیل شد. با راهنمایی دکتر محمدرضا مقدم در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود برای بررسی ویژگی‌های اکولوژیک تاغ، ۱۳ ریشگاه تاغ را در استان سیستان و بلوچستان با ردیابی ریشه تاغ ارزیابی کرد و نشان داد رابطه‌ای بین تاغ و منابع آب زیرزمینی برای تأمین نیاز آبی وجود ندارد.

گردش علمی دوره کارشناسی ارشد، طالقان، سال ۱۳۷۳

دوران دانشجویی دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی کرج، سال ۱۳۵۴

سوابق مدیریتی

پس از یک سال خدمت در مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی ایرانسر در سال ۱۳۶۷، مسئول ایستگاه تحقیقات جنگل و مرتع ایرانسر شد. در سال ۱۳۷۲ پس از ادغام منابع طبیعی در وزارت جهاد کشاورزی، مسئولیت بخش تحقیقات منابع طبیعی را در مرکز تحقیقات منابع طبیعی و امور دام استان سیستان و بلوچستان بر عهده گرفت. در سال ۱۳۷۴ به عنوان مأمور به اداره کل منابع طبیعی استان سیستان و بلوچستان اعزام شد و در سمت معاون فنی آن اداره کل انجام وظیفه کرد. در سال ۱۳۷۶ تقاضای انتقال به ستاد مؤسسه داد و پس از موافقت، به بخش تحقیقات مرتع مؤسسه منتقل شد. در سال ۱۳۷۷ مرخصی بدون حقوق گرفت و به عنوان مدیر پروژه در شرکت مهندسین مشاور سنجش از دور فعالیت کرد.

پس از پایان مرخصی، در سال ۱۳۷۸، در بخش تحقیقات مرتع مؤسسه کار خود را در سمت پژوهشگر ادامه داد. در سال ۱۳۸۲ به عضویت هیئت علمی بخش تحقیقات مرتع مؤسسه درآمد. در سال ۱۳۸۳ معاون بخش تحقیقات مرتع شد و از سال ۱۳۸۴ تا سال ۱۳۹۵ به عنوان رئیس بخش تحقیقات مرتع انجام وظیفه کرد. در سال ۱۳۹۶ معاون اداری، مالی و پشتیبانی مؤسسه شد و در سال ۱۳۹۹ به افتخار بازنشستگی نائل آمد.

سوابق پژوهشی

نظر به اینکه بلوچستان منطقه‌ای بیابانی و حرکت ماسه‌های روان از معضلات آن بود، در بدو استخدام نقشه تپه‌های شنی شرق جازموریان را به تفکیک نوع تپه‌ها و میزان فعالیت و ویژگی‌های آنها

اداره فلاح و جنگلات ولایت نیمروز افغانستان، سال ۱۳۸۴

منطقه لاشار بلوچستان، سال ۱۳۶۹

استان خراسان شمالی، مراتع عشایری اسفراین، سال ۱۳۸۹

فعال معرفی شد. در ادامه، روش‌های کشت و استقرار آن را بررسی و مناسب‌ترین روش، تاریخ و دور آبیاری را با هدف استفاده در تثبیت تپه‌های شنی منطقه معرفی کرد. علاوه بر این، پژوهش‌های خود را در مورد گونه‌های کلیر و تاغ انجام داد.

در سال ۱۳۶۷ انجام مطالعات شناخت مناطق اکولوژیک استان لرستان را از سوی مؤسسه بر عهده گرفت و در تابستان همان سال، به اتفاق آقایان مهندس انصاری رئیس ایستگاه جنگل و مرتع

پهه کرد. همچنین، پیشنهاد ایستگاه تحقیقات بیابان‌زدایی توسط بشان در برنامه توسعه تحقیقات منابع طبیعی که در ایرانشهر پایگاه تحقیقاتی پیش‌بینی شده بود، ارائه شد. سپس برای شناسایی گونه مناسب برای تثبیت ماسه‌های روان، اولین پروژه آتاکولوژی را با عنوان آتاکولوژی گونه‌های مختلف اسکنبیل اجرا کرد. با اجرای بن پروژه، گونه *Calligonum comosom* به‌عنوان گونه مناسب ز نظر تحمل به محدودیت‌های محیطی برای تثبیت تپه‌های ماسه‌ای

استان لرستان و مهندس ناصری از کارشناسان مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی استان کرمان مطالعات میدانی آن را انجام داد. پس از آن، مسئول انجام مطالعات شناخت مناطق اکولوژیک بجنورد- غلامان در استان خراسان شمالی شد و آن را در تابستان سال ۱۳۶۸ انجام داد. پس از اینکه در سال ۱۳۷۴ به اداره کل منابع طبیعی استان سیستان و بلوچستان مأمور شد، علاوه بر مسئولیت معاونت فنی اداره کل یادشده، طرح‌های مرتعداری سفیدابه سیستان را در سال ۱۳۷۲، طرح مرتعداری دجینگ خاش را در سال ۱۳۷۳ و طرح بیابان‌زدایی دشت کاسکین ایرانشهر و نیز طرح پرورشی تاغزارهای دشت سمسور بزمان را در سال‌های ۱۳۷۴ و ۱۳۷۵ انجام داد.

در شرکت مهندسین مشاور سنجش از دور، مدیر پروژه‌های مختلفی از جمله مطالعات آبخیزداری حوزه الوند در کرمانشاه و بیابان‌زدایی زرنج در افغانستان شد. برای عملیات میدانی پروژه به اتفاق گروه مطالعاتی به منطقه زرنج، هامون پوزک و دشت مرگ افغانستان عزیمت کرد. این فرصت، امکان شناخت مسائل بیابان‌زایی و حرکت ماسه‌های روان را در آن منطقه برای ایشان فراهم کرد و توانست از آن در شناخت ریشه‌های مشکلات ناشی از حرکت شن‌های روان به‌ویژه ارتباط آن با مناطق بیابانی سیستان استفاده کند. علاوه بر این، در شرکت مهندسین مشاور سنجش از دور، دبیر گروه تخصصی تدوین استانداردهای پایش کیفی منابع آب کشور به کارفرمایی وزارت نیرو، دبیر گروه تخصصی تدوین استانداردهای آبخیزداری و مدیر پروژه مطالعات جنگل در جنگل‌های سرابله ایلام و اردل در چهارمحال و بختیاری بود.

پس از پایان مرخصی بدون حقوق در مؤسسه با توجه به اهمیت و نقش دولت در مدیریت مراتع با نظرسنجی از متخصصان، به‌ویژه صاحب‌نظران مرتع، پروژه‌ای را با عنوان «بررسی کارایی مدیریت‌های کنونی بر مراتع کشور» تهیه و اجرا کرد و تأثیر مدیریت‌های مختلف

را اعم از طرح‌های مرتعداری، مدیریت عشایر و روستاییان بررسی و نتایج آن را در نشریه علمی- پژوهشی مرتع منتشر کرد. در سال ۱۳۸۱، اجرای طرح ملی تعادل دام و مرتع با مشارکت معاونت‌های مختلف وزارت جهادکشاورزی و با مدیریت دفتر امور مراتع سازمان جنگل‌ها و مراتع وقت آغاز شد. ایشان از سوی مؤسسه به‌عنوان ناظر پروژه‌های اجرایی طرح ملی تعادل دام و مرتع کشور در پروژه‌های اجرایی مرتع و ترویج و مشارکت‌های مردمی سازمان جنگل‌ها و مراتع وقت فعالیت می‌کرد و با نظر و هماهنگی مؤسسه، گزارش‌های مربوطه را به وزارت و سازمان یادشده ارائه می‌داد. بر خلاف تأثیر پروژه یادشده در اصلاح ساختار نظام اجرایی، بودجه‌ریزی سازمان جنگل‌ها و مراتع وقت و همگرایی معاونت‌های مختلف وزارت یادشده، متأسفانه با تغییر دولت، اجرای طرح متوقف شد. البته، ایشان تلاش و پیگیری زیادی برای استمرار آن کرد، اما به سرانجام نرسید. به اعتقاد ایشان، کارآمدترین بستر هماهنگی و پیشرفت در پروژه‌های مربوط به حفظ، احیا و توسعه مراتع، طرح تعادل دام و مرتع بود.

در سال ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۸ مجری پروژه ملی «شناخت مناطق اکولوژیک کشور» شد و با به‌کارگیری گروه‌های مطالعاتی استانی، بیش از ۴۵ میلیون هکتار از مناطقی را که مطالعات آنها انجام نشده بود، بررسی کرد. در سال ۱۳۸۴، مجری پروژه ملی «تعیین ارزش رجحانی و رفتار چرای دام» در طرح جامع «تعیین علوفه قابل برداشت مراتع کشور» شد و در کنار آقایان دکتر سندگل، دکتر فرح‌پور، دکتر اکبرزاده، دکتر احسانی و دکتر قصریانی و ۶۰ نفر از مجریان استانی، فعالیت کرد. با بازنشستگی آقایان دکتر سندگل و دکتر فرح‌پور، مجری مسئول پروژه ملی «تعیین علوفه قابل برداشت مراتع کشور» شد و پروژه را با همکاری سایر مجریان هدایت کرد و به اتمام رساند. کتاب‌های مختلف مرتبط با پروژه‌های تعیین ارزش رجحانی گیاهان مرتعی و رفتار چرای دام توسط او تألیف و منتشر

مناطق بیابانی پیرامون هامون پوزک، افغانستان، سال ۱۳۸۴

اتاق محل اسکان در شهر زرنج، روزهای طوفانی، سال ۱۳۸۴

ایستگاه تحقیقات منابع طبیعی البرز، گردهمایی سالانه پروژه تعیین علوفه قابل برداشت، سال ۱۳۸۶

ایستگاه رودشور ساوه، پروژه تعیین علوفه قابل برداشت، سال ۱۳۸۸

استان ایلام، ایستگاه تحقیقات منابع طبیعی مهران، طرح آزمایشی کشت کاکتوس، سال

کشور تونس، بازدید مناطق کشت کاکتوس، سال ۱۳۸۷

در استان‌های اصفهان و تهران» را تهیه و اجرا کرد. همچنین، مجری پروژه‌های ملی «ارزیابی جمعیت‌های مختلف نباتات مرتعی در ایران» و «ارزیابی جمعیت‌های مختلف پهن‌برگان دائمی بومی مراتع ایران» بود و در پروژه ملی «بررسی روش‌های کشت و استقرار پهن‌برگان علفی دائمی بومی مراتع ایران»، ۵۴ گونه را بررسی و نتایج آن را ارائه کرد. در پروژه ملی «تهیه نقشه پراکنش گیاهان دارویی ایران»، پراکنش و ویژگی‌های اکولوژیک رویشگاه‌های آنها را بررسی کرد. نتایج این بررسی‌ها با همکاری برخی پژوهشگران در قالب کتاب‌هایی با عنوان «تهیه نقشه پراکنش گیاهان دارویی استان‌های مختلف» توسط مؤسسه منتشر شد. در مجموع، ایشان ۸ جلد کتاب شناخت مناطق اکولوژیک کشور، ۳ جلد کتاب پراکنش گیاهان دارویی و ۷ جلد کتاب‌های ارزش رجحانی، رفتار چرای دام و علوفه قابل برداشت مراتع کشور را تألیف کرده‌اند.

شد. کتابچه کد گیاهان مرتعی را نیز برای تمام نواحی رویشی کشور تألیف کرد که آماده انتشار است. در سال ۱۳۸۷ تا ۱۳۸۹ به دلیل موضوعیت یافتن آثار خشک‌سالی بر کمبود علوفه در کشور و نگرش راه‌اندازی طرح‌های ضرب‌العجل برای رفع مشکل با کشت وسیع کاکتوس در کشور، ایشان با اجرای پروژه بدون پشتوانه علمی در کمیته‌های تصمیم‌گیری مخالفت کرد و در قالب پژوهشی، پروژه ملی «امکان‌سنجی توسعه کشت کاکتوس در ایران را در استان‌های خوزستان، ایلام، بوشهر و کرمانشاه» اجرا کرد و نشان داد در مناطقی که فاقد یخ‌بندان است، خاک شور نیست و بارندگی بیش از ۲۵۰ میلی‌متر است، امکان کشت دیم کاکتوس وجود دارد و کشت آن بدون ملاحظات یادشده در سطح گسترده منجر به شکست می‌شود. در سال ۱۳۸۷ و در قالب طرح‌های توتک، طرح ملی «تعیین مناسب‌ترین نوع دام از نظر عملکرد اقتصادی در مراتع

عضویت در کارگروه‌ها و کمیته‌های تخصصی مختلف بخشی از مهم‌ترین مسئولیت‌های ایشان در کارگروه‌ها و کمیته‌های تخصصی عبارتند از:

- مسئول گروه مطالعات جامع کنترل گرد و غبار استان خوزستان و سیستان زیر نظر آقای دکتر عادل جلیلی رئیس وقت مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور

- ناظر عالی پروژه‌های اجرایی کنترل گرد و غبار استان خوزستان - نماینده سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی در کارگروه ماده ۱۴ قانون افزایش بهره‌روی بخش کشاورزی

- نماینده مؤسسه در کمیته توسعه پایدار وزارت جهاد کشاورزی به مدت دو سال

- عضو کمیته تخصصی تدوین برنامه ششم منابع طبیعی

- عضو کمیته تخصصی دفتر امور مراتع به مدت دو سال

- عضو کمیته تخصصی تدوین قانون جامع منابع طبیعی

- مسئول تدوین برنامه توسعه تحقیقات مراتع کشور در مؤسسه

- دبیر کارگروه راهبردی تخصصی دام و مرتع مؤسسه

- عضو شورای راهبردی مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور - پژوهشگر نمونه سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی در وزارت جهاد کشاورزی در سال‌های ۱۳۸۸ و ۱۳۹۴

- مسئول گروه ارزشیابی پروژه‌های تحقیقاتی در استان‌های مختلف به صورت گردشی، هر استان سه الی چهار سال از جمله خوزستان، بوشهر، سیستان و بلوچستان، خراسان شمالی، خراسان رضوی، خراسان جنوبی، گلستان، اصفهان، فارس، چهارمحال و بختیاری، زنجان، قزوین، کردستان، ایلام، یزد، کرمان، سمنان، اردبیل، آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، کهگیلویه و بویراحمد و هرمزگان

این نوشتار حاصل مصاحبه نگارنده با آقای مهندس فیاض است. در انتها، برای ایشان که در پژوهش‌های مرتع‌داری این سرزمین نقش پررنگی داشته و عمری را در عرصه‌های منابع طبیعی کشور سپری کرده‌اند و در حال حاضر نیز تجربیات ارزشمند خود را در اختیار پژوهشگران جوان قرار می‌دهند، آرزوی تندرستی و طول عمر دارد.

استان خوزستان، کانون شماره ۴ ریزگرد، حدفاصل اهواز- ماهشهر، سال ۱۳۹۸

استان خوزستان، کانون گرد و غبار اهواز، سال ۱۳۹۶

مراتع عشایری کوهرنگ، بازدید گروه ارزشیابی، سال ۱۳۸۳

خاش، هامون تکر، سال ۱۳۷۲

هامون صابری، مرز ایران و افغانستان، عشایر سیستان، سال ۱۳۹۸